

JAN NERUDA – POVÍDKY MALOSTRANSKÉ

Vytvořeno v rámci projektu Gymnázium Sušice – Brána vzdělávání II

Autor: Mgr. Edita Krouská

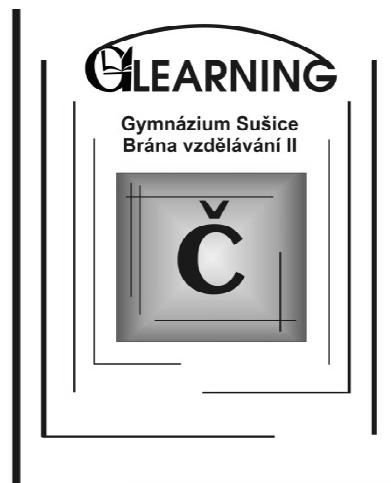
Škola: Gymnázium Sušice

Třída: 4. ročník čtyřletého studia

Předmět: Český jazyk - literatura

Datum vytvoření: říjen 2013

Označení: VY_INOVACE_32_CJ-1_07

Anotace a metodické poznámky:

Materiál obsahuje pracovní list určený k rozboru textu. Pracuje s ukázkou z uměleckého díla Povídky malostranské. Následují úkoly vztahující se jak k samotné ukázce, tak i k širšímu kontextu autorovy tvorby, včetně zasazení díla do kontextu světové literatury. Součástí materiálu je i možné řešení, tedy odpovědi na zadané otázky. Pracovní list je vhodný jako příprava k ústní části společné maturitní zkoušky z českého jazyka.

Zdroje a použité materiály:

1. NERUDA, Jan. Povídky malostranské, Grafoprint-Neubert, Praha, 1993, 251 stran, ISBN 80-901208-9-X
2. POLÁŠKOVÁ, Taána. Literatura – přehled středoškolského učiva, nakladatelství VYUKA.cz, edice MATURITA, Třebíč, 2012 – dotisk 2. vydání, 207 stran, ISBN 80-902571-6-X

Obrázky a schémata byly vytvořeny pomocí nástrojů programu MS Word, 2007.

Materiály jsou určeny pro bezplatné používání pro potřeby výuky a vzdělávání na všech typech škol a školských zařízení. Jakékoliv další využití podléhá autorskému zákonu.

JAN NERUDA – POVÍDKY MALOSTRANSKÉ

Byl překrásný den červnový. Pan Vojtíšek vyšel z kostela sv. Mikuláše, posadil si čepici na hlavu, co ochranu proti sálajícímu slunci, a šel pomalu přes nynější Štěpánské náměstí. U sochy sv. Trojice se zastavil a usedl na schod. Kašna za ním zvučně šplounala, slunce hřálo, bylo tak příjemno! Patrně obědval dnes někde, kde stolovali až po dvanácté.

Sotva si byl usedl, zvedla se jedna ze žebraček od dveří mikulášského kostela a šla tímtež směrem. Té říkali „baba miliónová“. Jiné žebračky slibovaly, že pánbůh darovanou jim almužnu zaplatí stotisíckrát, ona šla hned do „miliónů a miliónů“; proto také paní oficiálka Hermannová, která chodila ke všem licitacím po Praze, dávala almužnu jí jedině. Miliónová šla rovně kdy chtěla a kulhala kdy chtěla. Teď šla rovně a přímo k panu Vojtíškovi pod schody. Plátěné suknice se jí kolem suchých hnátů plandaly skoro bez zašustění, do čela silně stažená modrá plachetka kývala se nahoru dolů. Její obličej byl mně vždy děsně protivný. Samá drobná vráska jako tenounké nudličky, sbíhající se ke špičatému nosu a ústům. Oči její byly žlutozelené jako u kočky.

Přistoupila až poblíž pana Vojtíška. „Pochválen buď pán Ježíš Kristus,“ zašpoulila ústa.

Pan Vojtíšek kývnul na znamení, že souhlasí.

Miliónová usedla na druhý konec schodu a kejchla.

„Br!“ podotkla, „já nemám slunce ráda, když na mne svítí, musím kejchat.“

Pan Vojtíšek nic.

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

ZADÁNÍ ÚKOLŮ

1. Urči literární druh a žánr:
2. Zařaď dílo k uměleckému slohu:
3. Charakterizuj postavy vystupující v ukázce:
4. Charakterizuj jazykové prostředky:
5. Charakterizuj prostředí, v němž se děj odehrává:
6. Jaká je kompozice povídkové knihy? Ze které části je ukázka?
7. Definuj hlavní motivy celé knihy:
8. Zařaď ukázkou do kontextu autorova díla:
9. Charakterizuj českou literaturu v době vzniku tohoto díla:
10. Zamysli se nad inspirací pro ostatní umělce:
11. Definuj fejeton a uveď příklady z Nerudovy tvorby:

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

MOŽNÉ ŘEŠENÍ ÚKOLŮ

1. Urči literární **druh** a žánr: **epika, povídková kniha**

Podle Aristotelovy poetiky rozlišujeme tři základní literární druhy – epika, lyrika a drama. **Epika** je literární druh, v němž je skutečnost ztvárněna vypravováním příběhu. Obvykle mívá dvě složky – řeč autorskou (vypravěč) a promluvy jednotlivých postav.

Povídka je žánr menšího rozsahu, obsahuje příběh s poměrně jednoduchým dějem a několika postavami. Tento žánr se rozvíjí od středověku, v české literatuře byl oblíbený především ve druhé polovině 19. století.

2. Zařaď dílo k **uměleckému slohu**: realismus

Nerudovo dílo řadíme do realismu. **Realismus** je umělecký směr typický pro 2. polovinu 19. století, objevuje se však již v literatuře 30. a 40. let, hlavně u ruských autorů, pro které je prolínání romantismu s realismem příznačné (Alexandr Sergejevič Puškin, Michail Jurjevič Lermontov). Realismus klade důraz na **kritické poznávání skutečnosti**, usiluje o **pravdivé zobrazení lidské osobnosti**. Autoři se snaží o **objektivní** pohled na svět, všímají si toho, co je **typické** pro určitý druh společnosti, zajímají se o **současnost**, o konkrétní prostředí. Kritický realismus poukazuje na negativní jevy ve společnosti, žádá jejich nápravu a touží po spravedlivém uspořádání světa.

Mezi realistické autory se řadí například Angličani **Charles Dickens** (romány Oliver Twist, David Copperfield), **William Makepeace Thackeray** (Trh marnosti), Francouzi **Honoré de Balzac** (romány Otec Goriot, Lesk a bída kurtizán, Evženie Grandetová), **Gustave Flaubert** (Paní Bovaryová). Krajní odnoží realismu byl naturalismus, který viděl člověka jako výsledek prostředí a dědičnosti, zaměřoval se na tzv. třetí stav – nejchudší vrstvu. K naturalismu řadíme například Émila Zolu (Zabiják, Nana) či Guy de Maupassanta (Kulička, Miláček). Kritický realismus v Rusku předznamenává dílo Puškina a Gogola, řadíme sem i **Ivana Sergejeviče Turgeněva** (soubor povídek Lovcovy zápisky či román Otcové a děti), **Lva Nikolajeviče Tolstého** (Vojna a mír, Anna Karenina) či **Fjodora Michajloviče Dostojevského** (Zločin a trest, Bratři Karamazovi).

3. Charakterizuj **postavy** vystupující v ukázce:

V ukázce se objevují dvě postavy. Jednou z nich je **žebrák Vojtíšek**. Pan Vojtíšek byl milý, asi osmdesátiletý pán. Vypadal upraveně, nosil šátek uvázaný kolem krku, kabát měl sice záplatovaný, ale čistý. Měl modré oči, upřímný pohled, šedé vlasy s okrouhlou pleší, holil se jen v neděli, takže do soboty mu vždy narostly šedivé vousy na kulaté bradě. Mluvil měkkým hlasem, byl citlivý, žil vždy poctivě.

Druhou postavou je „**baba miliónová**“. Je to také žebračka, ale neupravená, s protivným obličejem, špičatým nosem i bradou. Oči měla žlutozelené jako kočka. Měla jediný zub, celý černý. Byla vypočítavá. Nikdo ji neměl rád, a tak chtěla využít toho, že lidé mají rádi pana Vojtíška. Chtěla se k němu přistěhovat. Pan Vojtíšek lakonicky prohlásil. „Radš utrejch!“ a odešel od ní bez pozdravu. Miliónová pak začala šířit o panu Vojtíškovi pomluvy, aby se mu pomstila.

4. Charakterizuj **jazykové prostředky**:

Autor střídá humorný a satirický tón s vážným. Využívá **hovorový jazyk** obohacený o pražské lidové výrazy. Postavy si často **onikají** („Už jsou voni taky asi hezky starej. Kolikpak mají?“). Objevují se i věty psané v **němčině**. Častá je **přímá řeč**, protkaná **citoslovci** („achach, baže“). Souvětí jsou často složitá, někdy věty působí zastarale („Takřka ve dvakráte čtyřiadvaceti hodinách byl osud páně Vojtíškův zjinačen.“) Při popisu převládá **jmenné pojmenování** s velkým množstvím přídavných jmen. Objevují se **přechodníky** a polovětné konstrukce s rozvitým přívlastkem.

5. Charakterizuj **prostředí**, v němž se děj odehrává:

Děj všech povídek se odehrává v prostředí Malé Strany. Jsou zde zmíněna konkrétní místa, ulice, kostely, domy. V povídce Přivedla žebráka na mizinu se pohybujeme stále venku, v malostranských ulicích, na náměstích, na schodech kostela či poblíž sochy, v zatáčce k Hradu. Zmíněna je i Stromovka, Staré Město a Křižovnický plácek na druhém břehu Vltavy.

Je zde vyličen svět těch nejchudších, svět žebráků.

6. Jaká je **kompozice** povídkové knihy? Ze které části je ukázka?

Knihy je souborem třinácti povídek. Charakterizuje život na Malé Straně v době Nerudova dětství a mládí. V knize se střídají tři typy povídek. První z nich vykresluje vždy celou řadu drobných postav. K tomuto typu patří první a poslední povídka knihy, tedy **Týden v tichém domě** a **Figurky**. Jsou si podobné svou kompozicí, obě jsou rozdělené do více částí. První povídka je nejrozsáhlejší, autor pečlivě popisuje prostředí malostranského měšťanského domu.

Druhým typem povídek jsou například povídky **Večerní šplechty** či **U tří lilií**, které se soustředí na pečlivé vykreslení jedné scény. Povídka **U tří lilií** je nejkratším textem souboru, ale patří k nejpůsobivějším. Je vyprávěna v první osobě, tedy ich-formou, což umocňuje dojem autobiografičnosti. F. X. Šalda nazval tento Nerudův text „největší oslavou sexu v české literatuře“. Povídka skutečně obsahuje jakési „erotické napětí“, rozbourání smyslů umocněné letní bouřkou.

Třetí typ představují povídky, které charakterizují vždy nějakou postavu s výraznou individuální zvláštností. Charakteristika postav je velmi detailní, a to jak vnější popis včetně oblečení, tak vlastnosti a činy z nich vyplývající. **Pan Ryšánek a pan Schlegl** je povídka o dlouholetém nepřátelství a následném usmíření, povídka **O měkkém srdci paní Rusky** vypráví o pomlouvačné a pokrytecké ženě, v povídce **Doktor Kazisvět** se setkáme s podivínským lékařem Heribertem, který pozůstalým na pohřbu zkazí plány, když zjistí, že „nebožtík“ není mrtvý. Povídka **Hastrman** představuje pana Rybáře, který se zhroutl po zjištění, že jeho sbírka „drahokamů“ je bezcenná. Povídka **Jak si nakouřil pan Vorel pěnovku** končí sebevraždou obchodníka s kroupami, kterého maloměští obyvatelé Malé Strany nepřijmou mezi sebe.

Ukázka je z povídky **Přivedla žebráka na mizinu**. Hlavní postavou je pan Vojtíšek, milý, oblíbený a čistotný malostranský žebrák. Chodíval od dveří ke dveřím a lidé si s ním rádi promluvili, sem tam mu dali nějaký peníz nebo ho pozvali na jídlo. Ani místní strážníci jej nepronásledovali. Měl se tedy relativně dobře, o jídlo a milá slova neměl nouzi. Osudným se mu stalo setkání s žebračkou žebrající na schodech u chrámu svatého Mikuláše, přezdívanou „baba miliónová“. Ta nebyla tak dobře upravená a nikdo ji na jídlo nezval. Zřejmě panu Vojtíškovu záviděla, a tak aby si polepšila, chtěla to s ním dát dohromady. Jenže on odmítl. Proto o něm začala šířit pomluvy. Zakrátko se pak po Malé Straně rozšířilo, že pan Vojtíšek není tak chudý, jak se dělá, že snad na Starém Městě za řekou má dva domy. Lidé tomu uvěřili, přestali ho mít rádi, už mu nikdo nechtěl dávat peníze ani jej nezval na oběd. Pan Vojtíšek musel tedy opustit Malou Stranu a jít žebrat za řeku do Starého Města. Tam jej nikdo neznal, nikdo jej do domu nepouštěl a on musel sbírat jen peníze do čepice na ulici. Vedlo se mu velmi zle. Až jednou jej našli na Újezdě bez košile, jen v kabátu a kalhotách, umrzlého.

7. Definuj hlavní **motivy** celé knihy:

Povídkový soubor přibližuje **prostředí Malé Strany** v polovině 19. století tak, jak si jej autor pamatuje ze svého dětství. Některé povídky pracují s detailním místopisem.

Setkáme se s **postavami** z okruhu živnostníků, obchodníků, úředníků i penzistů, z bohatých i chudých vrstev. Postavy dohromady vytvářejí obraz typické společnosti malého města (byť je Malá Strana součástí Prahy, je zde pojata jako samostatná část). Celá řada postav byla jistě inspirována autorovými vzpomínkami.

Motivy jsou i specifické **lidské vlastnosti** (pomlouvačnost, podivínství), přátelství i nepřátelství, nešťastný lidský osud).

Neruda je velmi ceněn právě za mistrovskou schopnost charakteristiky postavy i prostředí.

8. Zařaď ukázkou do **kontextu** autorova díla:

Povídky malostranské jsou vrcholným prozaickým dílem Jana Nerudy. Byly vydány jako soubor v roce 1878, ale vycházely samostatně již dříve v různých časopisech (Květy, Národní listy, Lumír). Již před tímto povídkovým souborem napsal Neruda sbírku povídek **Arabesky** o zajímavých typech lidí z okraje pražské společnosti, rozsáhlejší povídku **Trhani** o životě dělníků na stavbě železniční trati (trhani byli ti, co trhali skálu), sbírky fejetonů **Studie krátké a kratší, Obrazy z ciziny, Menší cesty** či **Žerty hravé i dravé**.

Neruda nebyl jen prozaik a novinář (napsal přes 2000 fejetonů, publikoval v Národních listech), byl to také velký básník, přestože za svého života nebyl doceněn. Jeho první básnická sbírka **Hřbitovní kvítí** (1858) byla přijata chladně, kritici i čtenáři vytýkali Nerudovi motivy bolesti, zklamání, sociální nespravedlnosti. Druhá sbírka s názvem **Knihy veršů** (1868) už byla přijata lépe. Následovala optimističtější sbírka **Písně kosmické** (vydaná ve stejném roce jako Povídky malostranské - 1878), po jejímž vydání se Neruda už stal uznávaným básníkem. Následovaly sbírky **Balady a romance, Prosté motivy** či **Zpěvy páteční**.

9. **Charakterizuj českou literaturu** v době vzniku tohoto díla:

Jan Neruda vydal Povídky malostranské v roce **1878**. Neruda patřil mezi **májovce**, což byla skupina mladých literátů, kteří se veřejnosti představili v roce 1858 vydáním almanachu **Máj**. Veřejně se hlásili k odkazu K. H. Máchy, v jehož díle spatřili to, co sami prožívali - rozpor mezi vznešenými ideály a nemožností je uskutečnit. Májovci usilovali o modernizaci české literatury, chtěli pravdivě zobrazovat skutečnost. Témata čerpali ze současnosti, odmítali

v literatuře pouze národní zájmy, chtěli českou literaturu propojit s evropskou. Mezi májovce patřili kromě Jana Nerudy i **Vítězslav Hálek**, **Karolina Světlá**, **Adolf Heyduk**, **Václav Šolc**, **Rudolf Mayer**, okrajově i **Jakub Arbes**.

V 70. letech pak v české literatuře existovaly dvě výrazné literární skupiny, a to ruchovci a lumírovci. **Ruchovci** byli tzv. školou národní, řešili ve své tvorbě aktuální národní problémy (Svatopluk Čech, Eliška Krásnohorská), **lumírovci** byli spíše kosmopolitní, chtěli se svou tvorbou co nejvíce přiblížit světu a pocitům moderního člověka, hojně překládali cizí autory (Josef Václav Sládek, Jaroslav Vrchlický, Julius Zeyer).

10. Zamysli se nad **inspirací** pro ostatní umělce:

Povídky malostranské se staly podkladem k několikerému filmovému zpracování. Už v roce 1938 natočil režisér **Jiří Slavíček** film Vzhůru nohama inspirovaný povídkou Figurky. V roce 1947 natočil **Jiří Krejčík** film Týden v tichém domě. V roce 1955 vznikl film Hastrman v režii **Iva Paukerta**, v roce 1984 byl natočen film **Pavla Háši** nazvaný Povídky malostranské.

11. Definuj **fejton** a uveď příklady z Nerudovy tvorby:

Fejton (neboli podčárník, býval v novinách umístěn pod čarou) je drobný žánr umělecké publicistiky, který poutavou a vtipnou formou pojednává o nejrůznějších aktuálních otázkách společenského, kulturního i soukromého života. Zpracovává zdánlivě bezvýznamné, ale zajímavé téma, je psán velmi subjektivně, autor většinou vychází z vlastních zážitků. Častá je nadsázka, humorná pointa.

Neruda je autorem více než 2000 fejtonů, místo podpisu používal znak trojúhelníku. Souborně vyšly jeho fejtony pod názvy **Studie krátké a kratší**, **Žerty hravé i dravé**, **Obrazy z ciziny** a **Mensí cesty**. Mezi jeho nejznámější fejtony patří **1. máj 1890** a **Kam s ním?** (kam se slámou ze starého slamníku?)